

11. Боднар І.В. Кримінологічні засади запобігання вчинення злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право» ; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2012. 244 с.

12. Богатирьов І.Г. Загальні засади пенітенціарної кримінології. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2012. № 1. С. 170–178.

13. Артемьев Н.С. Профилактика рецидивной преступности (вопросы теории и практики) : дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» ; Чебоксарский кооперативный институт. Рязань, 1998. 177 с.

ВІТЮК Г. С.

асистент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
(*Національний університет
«Одеська юридична академія»*)

УДК 347.962

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-3-2-25>

ЕТИКА СУДДІ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА РІВЕНЬ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ

Стаття присвячена аналізу взаємозв'язку між реалізацією чинних положень суддівської етики та рівнем суспільної довіри до судової влади. У статті розглянуто поняття суддівської етики, середовище її відображення в поведінці суддів як під час безпосереднього здійснення професійної діяльності, так і поза судовими засіданнями, та проблематика, що пов'язана із цим. Запропоновано потенційно результативні напрямки трансформації певних елементів суддівської етики з метою підвищення загального рівня довіри громадян та суспільства до судової гілки влади.

Ключові слова: суддя, суддівська етика, довіра до суду, судова влада.

Статья посвящена анализу взаимосвязи между реализацией действующих положений судейской этики и уровнем общественного доверия к судебной власти. В статье рассмотрено понятие судейской этики, среда ее отражения в поведении судей как во время непосредственного осуществления профессиональной деятельности, так и вне судебных заседаний, и проблематика, связанная с этим. Предложены потенциально результативные направления трансформации определенных элементов судейской этики с целью повышения общего уровня доверия граждан и общества к судебной ветви власти.

Ключевые слова: судья, судейская этика, доверие к суду, судебная власть.

The article is devoted to the analysis of the relationship between the implementation of the current provisions of judicial ethics and the level of public trust in the judiciary. The article deals with the notion of judicial ethics, the environment of its reflection in the behavior of judges both during the direct realization of profes-

sional activity and outside the court sessions and the related issues. Proposed potentially effective directions of transformation of certain elements of judicial ethics with the purpose of increasing the general level of trust of citizens and society in the judicial branch of power.

Key words: *judge, judicial ethics, trust in court, judiciary.*

Постановка проблеми. На день написання даної статті в Україні триває чергова судова реформа, якій було дано початок 02 червня 2016 року, а саме Верховною Радою України прийнято Закон України № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та Закон України № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» (нова редакція), які набрали чинності 30 вересня 2016 року. Беручи до уваги останні зміни в політичному житті країни, в контексті судової реформи особливої уваги набувають положення про запровадження відкритих конкурсів на зайняття посади суддів, оскільки тепер участь кожного окремого кандидата такого конкурсу перебуває під пильним наглядом громадськості завдяки тому, що з метою сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності було утворено Громадську раду доброчесності. Це є беззаперечним свідченням того, що сьогодні, як ніколи раніше, суддям важливо розуміти ступінь важливості своєї ролі для кожного пересічного українця.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблематика суддівської етики та її дослідження бере свій початок ще від автора даного терміну А. Коні. Згодом, продовжуючи розвивати думки останнього чи пропонуючи альтернативні варіанти розуміння цього явища, на тему суддівської етики висловлювався доволі широкий ряд вітчизняних та зарубіжних науковців: С. Подкопаєв, Н. Радужная, Д. Котов, В. Городовенко, Ю. Меліхова, О. Овчаренко, В. Фролов, С. Піджаренко, Д. Прилуцький, І. Притика, В. Самсін, О. Кобліков та багато інших. Незважаючи на, здавалося б, достатню кількість публікацій за темою суддівської етики, на сьогодні все ще існують певні проблеми з довірою до судової гілки влади в Українському суспільстві. Далеко не в останню чергу це пов'язано саме з недоліками чи прогалинами, які мають місце в середовищі реалізації суддями своїх етичних професійних приписів.

Метою статті є дослідження професійної етики суддів, встановлення взаємозалежності між морально-етичним образом судді та рівнем суспільної довіри до судової влади, надання конкретних рекомендацій із метою формування у громадськості позитивного балансу довіри до судів та суддів шляхом трансформації чи переосмислення певних елементів суддівської етики, здійснення аналізу національного та міжнародного «м'якого» права, предметом якого є суддівська етика.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж спробувати зрозуміти суть такого явища, як етика судді, слід визначити саме поняття етики. Її можна описати як норми поведінки, сукупність моральних правил якого-небудь класу, суспільної організації, професії і т. ін. [4]. Етичні норми являють собою систему ідей і уявлень про правильну і неправильну поведінку, які вимагають виконання одних дій і забороняють інші [3], проте «вимагання» і «заборону» тут слід розуміти із урахуванням специфіки юридично невизначеної сфери регулювання. Таким чином, етику судді можна визначити як сукупність моральних норм і установок, що зумовлена особливим професійним статусом та соціальною роллю свого носія, які визначають необхідні стандарти поведінки судді під час здійснення професійних обов'язків та в позаробочому житті, що мають на меті забезпечення у громадян відчуття довіри до судової влади, поваги до закону та усвідомлення його як єдино вірного соціального регулятора.

Характерною особливістю будь-яких етичних норм є те, що вони порівняно з правовими нормами носять рекомендаційний чи декларативний характер. Це знайшло своє відображення в тому, що саме такий статус мають документи, прийняті на міжнародному рівні та які стосуються питань суддівської етики: Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 року № 2006/23,

Основні принципи незалежності судових органів, прийняті сьомим Конгресом ООН із профілактики злочинності і поведження з правопорушниками у 1985 року та схвалені резолюціями № 40/32 та № 40/146 від 29 листопада 1985 року та 13 грудня 1985 року Генеральної Асамблеї ООН, Європейська хартія про закон «Про статус суддів», схвалена 10 липня 1998 року учасниками багатостороннього семінару, організованого Радою Європи, Рекомендація Res (81)7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя, а також Рекомендація CM/Res (2010)12 щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, схвалена Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року, яка замінила собою Рекомендацію Res (94)12 щодо незалежності, дієвості та ролі суддів. Усі ці акти можна віднести до так званого «м'якого права» (soft law), або норм-рекомендацій.

Що стосується України, то законодавець звернув увагу на питання суддівської етики в першу чергу в положеннях Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а саме в пункті 2 частини 7 статті 76 встановлено обов'язок суддів дотримуватися правил суддівської етики, в тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки в будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів [2]. Крім того, в пункті 3 частини 1 статті 106 вищевказаного Закону встановлено як підставу для притягнення до дисциплінарної відповідальності допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу. Також у статті 58 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» міститься вказівка на те, що питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, що затверджується з'їздом суддів України за пропозицією Ради суддів України.

Кодекс суддівської етики, який був затверджений XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року, містить у собі значну частину етичних норм, які описуються у згаданих раніше Бангалорських принципах поведінки суддів, що, як мінімум, свідчить про формальну узгодженість суддівської етики в Україні зі світовими стандартами. У той же час, аналізуючи українське законодавство та Кодекс суддівської етики, можна виявити певні суперечності. Так, відповідно до статті 4 Кодексу суддівської етики порушення правил етичної поведінки, встановлених цим Кодексом, не можуть самі по собі застосовуватися як підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та визначати ступінь їх вини [1], що суперечить пункту 3 частини 1 статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», де як підстави для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності вказані саме норми суддівської етики.

Наявність такої суперечності зумовлена особливим характером етичних норм, що відмежовує їх від норм правових. Очевидно, що порушення будь-яких норм права повинне тягнути за собою юридично визначену відповідальність, у тому числі і дисциплінарну. У той же час порушення моральних норм, які за своєю природою не такі чітко визначені, як норми правові, має наслідком публічне засудження, втрату довіри тощо. Пов'язано це з тим, що право регулює лише найважливіші суспільні відносини. Іншими словами, якщо правопорушник на законодавчому рівні визначається як суспільно небажаний або суспільно небезпечний, то неетична особа не може набути такого офіційного статусу ап'орі, оскільки морально-етичні цінності з об'єктивних причин не можуть входити в область правового регулювання. Із цього можна зробити висновок про те, що питання відповідності нормам етики, на відміну від норм законів, значною мірою залишаються на совісті носія такої етики.

Як було сказано вище, невідповідність етичним нормам у поведінці того чи іншого суб'єкта у випадку, коли така відповідність є обов'язковою (як, наприклад, у випадку суддів), може тягнути за собою втрату довіри до такого суб'єкта та відсутність підтримки в суспільстві чи навіть загальний осуд. Саме таку картину можна спостерігати, якщо звернутися до соціологічних досліджень на тему довіри до судової влади: лише 9,3% україн-

ців у цілому довіряють судовій системі [5], що є вкрай низьким показником у порівнянні з розвиненими країнами. Нескладно прослідкувати причинно-наслідковий зв'язок у тому, що далеко не в останню чергу така сувородійсність відображає загально низький рівень дотримання суддями етичних норм під час здійснення професійної діяльності та поза їх робочим місцем.

Сьогодні в українському суспільстві сформований негативний образ судді, від чого в першу чергу страждають самі судді і, як не парадоксально, причиною чого також у першу чергу є судді, а точніше недотримання окремими представниками судової гілки влади норм професійної етики.

Особливість суддів для суспільства знаходить своє відображення, зокрема, в частині 1 статті 56 Конституції України, де вказано, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Саме судова система, попри внутрішній поділ на інстанції, є останнім рубежем для захисту від протиправних діянь представників інших гілок влади. На протипагу такому важливому соціальному статусу та ролі в житті суспільства судді, вступаючи на посаду, зобов'язані відповідати жорстким критеріям, які умовно можна поділити на дві великі групи: професійні якості, які виражаються у високому рівні юридичних знань і навичок, та етичні якості, які виражаються у строгому та невідступному дотриманні високих моральних ідеалів. Попри останні позитивні зміни у цьому напрямку, а саме утворення Громадської ради доброчесності, значення саме другої групи критеріїв під час добору кандидатів на посаду судді часто незаслушено припинюється, оскільки на перший план виноситься можливість здійснення безпосередньо професійного правосуддя. За такого стану речей випускається з уваги той факт, що суддя, який не відповідає нормам професійної етики, хоча і може бути дуже хорошим юристом, але аж ніяк не зможе виконувати функцію судді в тому контексті, який диктується суспільством і його довірою. Це жодним чином не означає, що професійні якості під час оцінки того чи іншого судді потрібно відставляти на другий план, тут скоріше потрібно шукати «золоту середину». Справедливою також буде вказівка на те, що в першу чергу самим особам, які мають намір займатися суддівською діяльністю, потрібно з'ясувати, чи дійсно вони є такими, про яких інші говорять як про справедливих, високоморальних та відповідальних юристів, чи, можливо, бажання стати суддею є лише плодом деформованої самооцінки? Якщо відповідь є другим варіантом, то такому кандидату, ймовірно, варто замислитися над тим, щоб займатися діяльністю, відмінною від суддівської.

Як вбачається зі згаданих вище соціологічних досліджень, рівень відповідності етичним вимогам суддівського корпусу перебуває на вкрай незадовільному рівні. На думку автора даної статті, серед проявів цього явища в першу чергу варто виділяти практично повальне порушення суддями принципу, зафіксованого в пункті 3.1 рекомендацій Бангалорських принципів діяльності судді, що зобов'язує суддю демонструвати поведінку, бездоганну навіть із точки зору стороннього спостерігача. На практиці ж ми можемо бачити товариське спілкування судді з адвокатом щодо справи, яка перебуває в нього у провадженні, чи з прокурором прямо в коридорах на очах у відвідувачів суду, що є неприпустимим. На думку автора статті, суддів узагалі слід обмежити у відкритому спілкуванні з окремою стороною справи, яку він розглядає, оскільки саме для стороннього спостерігача це може виглядати підозріло та свідомо чи несвідомо вселяти недовіру до такого судді і, як наслідок, до судової системи загалом. Для пересічного українця такі обмеження особистого життя можуть видаватися невинувато обтяжливими, проте якщо повною мірою розуміти роль судді для суспільства, то стає очевидним, що добровільною згодою на зайняття такої посади особа так само добровільно дає згоду на застосування щодо себе певних обмежень, які в тому числі стосуються демонстрації дружніх стосунків чи перемовин за закритими дверима, яких, із точки зору суспільства, бути не повинно.

Висновки. У межах одної статті не є можливим здійснення повного, всебічного та розгорнутого описання окресленої проблематики. Тим не менш, у статті зроблено спробу описати механізм кореляції між суддівською етикою та рівнем довіри суспільства до судової влади, з використанням результатів соціологічних досліджень. Так, в якості інструменту реального впливу на позитивні зміни в рамках такої кореляції необхідно внести на розгляд чергового з'їзду суддів України пропозицію про внесення змін до Кодексу суддівської етики, а саме встановлення повної заборони спілкування судді з будь-якою стороною по справі, яку він розглядає, поза рамками судового засідання та виключення або зміни статті 4 Кодексу, що суперечить Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Проте головною проблемою, що стоїть на перешкоді підвищення рівня довіри громадян до судової влади, залишається особисте усвідомлення кожним окремих суддею того факту, що він повинен якомога більшою мірою відповідати етичним вимогам, які висуває суспільство до такої важливої професії. Було б доцільним запровадити заохочення певними відзнаками від імені громадськості тих суддів, які виправдовують своїм зразковим дотриманням професійної етики довіру суспільства.

Список використаних джерел:

1. Вісник Верховного суду України. Кодекс суддівської етики. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13/print>.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print>.
3. Овсяннікова О. Професійна етика суддів та працівників суду як чинник, що впливає на громадську думку. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 196–200.
4. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Том 2. С. 490.
5. Центр Р. Результати соціологічного дослідження: Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації / Розумкова Центр. 2017. URL : <http://razumkov.org.ua/uploads/socio/Press0417.pdf>.

